

UDK:81'272:81'33:811.512.133:811.111

Sohiba A. ATANIYAZOVA,

O‘zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti, Toshkent, O‘zbekiston

E-mail: ataniyazova.s.a@gmail.com, ORCID: 0009-0009-8363-3017

O‘zMPU dotsenti, PhD D.Kosheva taqrizi asosida

COMMUNICATIVE BEHAVIOR AS A LINGUOPRAGMATIC CONCEPT SPECIFIC TO ENGLISH AND UZBEK

Annotation

This article analyzes communicational behavior as a linguopragmatic, sociolinguistic and linguocultural concept specific to English and Uzbek languages. The study highlights the features of the manifestation of speech acts such as greeting, addressing, requesting, refusing, apologizing, expressing gratitude, starting and ending a conversation in English and Uzbek communicative culture. Communicational behavior is interpreted not as a set of simple speech formulas, but as a complex communicative system determined by factors such as social status, age, gender, communicative distance, respect, personal territory, thought, directness and indirectness.

Key words: Communicational behavior, communicative competence, pragmatics, speech etiquette, English language, Uzbek language, politeness, indirectness, linguoculture, intercultural communication.

КОММУНИКАТИВНОЕ ПОВЕДЕНИЕ КАК ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ, СПЕЦИФИЧНАЯ ДЛЯ АНГЛИЙСКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ

Аннотация

В данной статье анализируется коммуникативное поведение как лингвопрагматическая, социолингвистическая и лингвокультурная концепция, специфичная для английского и узбекского языков. В исследовании освещаются особенности проявления речевых актов, таких как приветствие, обращение, просьба, отказ, извинение, выражение благодарности, начало и завершение разговора в английской и узбекской коммуникативной культуре. Коммуникативное поведение интерпретируется не как набор простых речевых формул, а как сложная коммуникативная система, определяемая такими факторами, как социальный статус, возраст, пол, коммуникативная дистанция, уважение, личная территория, образ мышления, прямота и косвенность.

Ключевые слова: Коммуникативное поведение, коммуникативная компетентность, прагматика, речевой этикет, английский язык, узбекский язык, вежливость, косвенность, лингвокультура, межкультурная коммуникация.

MULOQOT XULQI INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIGA XOS LINGVOPRAGMATIK TUSHUNCHA SIFATIDA

Аннотация

Mazkur maqolada muloqot xulqi ingliz va o‘zbek tillariga xos lingvopragmatik, sotsiolingvistik va lingvomadaniy tushuncha sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqotda salomlashish, murojaat qilish, iltimos bildirish, rad javobi berish, uzr so‘rash, minnatdorlik ifodalash, suhbatni boshlash va yakunlash kabi nutqiy harakatlarning ingliz hamda o‘zbek kommunikativ madaniyatida namoyon bo‘lish xususiyatlari yoritiladi. Muloqot xulqi oddiy nutqiy formulalar yig‘indisi emas, balki ijtimoiy maqom, yosh, jins, kommunikativ masofa, hurmat, shaxsiy hudud, andisha, bevositalik va bilvositalik kabi omillar bilan belgilanadigan murakkab kommunikativ tizim sifatida talqin qilinadi.

Kalit so‘zlar: Muloqot xulqi, kommunikativ kompetensiya, pragmatika, nutq etiketi, ingliz tili, o‘zbek tili, xushmuomalalik, bilvositalik, lingvomadaniyat, madaniyatlararo kommunikatsiya.

Kirish. Til inson tafakkuri, madaniyati va ijtimoiy munosabatlarini ifodalovchi eng muhim kommunikativ tizimdir. Inson muloqot jarayonida faqat axborot almashmaydi, balki u suhbatdoshga munosabatini, ijtimoiy masofani, hurmat darajasini, emotsional holatini va madaniy qadriyatlarini ham ifodalaydi. Shu sababli zamonaviy tilshunoslikda “muloqot xulqi” tushunchasi alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Muloqot xulqi deganda, muayyan til jamoasida nutqiy vaziyatga mos ravishda so‘zlash, tinglash, murojaat qilish, savol berish, javob qaytarish, iltimos qilish, rad etish, uzr so‘rash, minnatdorlik bildirish va suhbatni boshqarish me‘yorlari tushuniladi. Bu tushuncha grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzishdan ancha kengdir. D.Himes tomonidan ilgari surilgan kommunikativ kompetensiya nazariyasida ham tilni bilish faqat grammatik qoidalarni egallash emas, balki nutqni kimga, qachon, qayerda, qanday vaziyatda va qanday maqsadda qo‘llashni bilish qobiliyati sifatida izohlanadi [4]. Masalan, ingliz tilini grammatik jihatdan yaxshi bilgan kishi “Give me your pen” shaklini to‘g‘ri tuzishi mumkin. Biroq ingliz kommunikativ

madaniyatida bunday gap ko‘p vaziyatlarda keskin yoki buyruq ohangida qabul qilinadi. Shu sababli “Could you lend me your pen, please? Would you mind lending me your pen? yoki I was wondering if I could borrow your pen” kabi bilvosita va yumshatilgan shakllar ko‘proq maqbul hisoblanadi. O‘zbek tilida esa vaziyatga qarab “Ruchkangizni berib turing. Iltimos, ruchkangizni berib tursangiz. Agar malol kelmasa, ruchkangizni bir zumga bersangiz” kabi variantlar qo‘llanadi. Bu shakllar suhbatdoshning yoshi, maqomi, yaqinlik darajasi va vaziyatning rasmiy yoki norasmiyligiga qarab farqlanadi. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, ingliz va o‘zbek tillarida muloqot xulqi bir xil kommunikativ mezonlar asosida shakllanmaydi. Ingliz tilida shaxsiy hudud, individual tanlov, tenglik va kommunikativ masofa muhim bo‘lsa, o‘zbek tilida hurmat, andisha, yosh iyerarxiyasi, jamoaviylik, yaqinlik va samimiyat kuchliroq namoyon bo‘ladi. Shuning uchun tarjima, chet tilini o‘qitish, diplomatik yozishma, akademik muloqot va kundalik suhbatda faqat so‘zma-so‘z ekvivalentni bilish yetarli emas. Har bir nutqiy

birlikning ortida turgan madaniy ma'no va pragmatik vazifani ham anglash zarur.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Muloqot xulqi tushunchasini ilmiy asoslashda D.Himesning kommunikativ kompetensiyasi nazariyasi muhim nazariy poydevor vazifasini bajaradi. D.Himes til kompetensiyasini faqat lingvistik qoidalar bilan cheklamaydi, balki u nutqiy faoliyatda ijtimoiy vaziyat, ishtirokchilar munosabati va kommunikativ maqsadni ham muhim omil sifatida ko'rsatadi [4]. Bu yondashuv ingliz va o'zbek tillaridagi muloqot xulqini grammatikadan tashqari pragmatik va madaniy mezonlar asosida tahlil qilish imkonini beradi. Pragmatika fani doirasida P.Grays tomonidan ilgari surilgan hamkorlik tamoyili ham muhimdir. P.Grays suhbat ishtirokchilari odatda axborotni zarur miqdorda, haqiqatga mos, mavzuga aloqador va tushunarli tarzda berishga intilishini ta'kidlaydi [3]. Biroq turli madaniyatlarda ushbu tamoyillarning amaliy ko'rinishi bir xil emas. Ingliz xalqi kommunikativ madaniyatida ortiqcha shaxsiy savollar suhbatdoshning shaxsiy hududiga aralashish sifatida qabul qilinishi mumkin. O'zbek muloqotida esa oila, ish, sog'liq va hol-ahvol haqida so'rash ko'pincha samimiylilik belgisi hisoblanadi. P.Brown va S.Levinsonning xushmuomalalik nazariyasi muloqot xulqini tushuntirishda yana bir muhim manbadir. Ular inson muloqotida o'zining va suhbatdoshining "ijtimoiy qiyofasi"ni saqlashga intilishini asoslaydilar. Ushbu asar 1987-yilda qayta nashr qilingan bo'lib, xushmuomalalik strategiyalarini sotsiologiyistik hamda pragmatik nuqtayi nazardan tahlil qiladi [1]. Ingliz tilida bu holat ayniqsa iltimos, taklif, rad javobi va tanqid kabi nutqiy aktlarda yana ham aniq ko'rinadi. Masalan, I'm afraid I can't; Unfortunately, I won't be able to; Would it be possible...? kabi birliklar suhbatdoshga to'g'ridan-to'g'ri bosim o'tkazmaslik vazifasini bajaradi. G.Leech xushmuomalalik tamoyilini pragmatik ma'no bilan bog'lab, nutqda muloyimlik, kamtarlik, ma'quullash, hamdardlik va kelishuv kabi mezonlarni tahlil qiladi [5]. Mazkur mezonlar o'zbek muloqot xulqida ham yaqqol ko'rinadi. Masalan, Mayli, siz aytganday bo'la qolsin; Rahmat, ovora bo'libsiz; Uzi, bezovta qilmadimmi? kabi birliklar suhbatdoshga hurmatni saqlagan holda fikr bildirishga xizmat qiladi. A.Vierzbicka madaniyatlararo pragmatika doirasida turli tillarda nutqiy xatti-harakatlar milliy madaniy skriptlar orqali shakllanishini asoslaydi [9]. A.Vierzbickaning tadqiqotlari ingliz tilidagi nutqiy xulqda shaxsiy mustaqillik va individual chegarani hurmat qilish muhimligini ko'rsatadi. O'zbek tilida esa muloqot ko'pincha ijtimoiy uyg'unlikni saqlash, kattani hurmat qilish va suhbatdosh ko'ngliga tegmaslik tamoyili bilan belgilanadi.

O'zbek tilshunosligida nutq madaniyati, nutq etiketi, muloqot odobi va kommunikativ xulq masalalari N.Mahmudov, S.Mo'minov, Y.Solijonov Sh.Safarov hamda M.Mamajonov kabi olimlarning ishlarida turli yo'nalishlarda yoritilgan. N.Mahmudovning "O'qituvchi nutqi madaniyati" darsligida nutq madaniyatining nazariy asoslari va amaliy masalalari, ayniqsa o'qituvchi nutqining ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritiladi [6]. Sh.Safarov pragmatik lingvistik doirasida nutqiy akt, kontekst, adresant va adresat munosabatini tahlil qilish zarurligini ta'kidlaydi [8]. Y.Solijonov esa nutqiy kommunikatsiya turlari hamda usullari to'g'risida qator mulohazalarini bayon qiladi. Xususan, olimning monografiyasida ichki nutq va tashqi nutq, dialogik va monologik nutq hamda shu kabi masalalar haqida fikr yuritiladi [11]. M.Mamajonovning doktorlik ishida esa nutqiy muloqot shakllari psixolingvistik jihatdan tahlil ostiga olinadi [7]. Ushbu qarashlar muloqot xulqini o'zbek tilining ichki me'yorlari va milliy-madaniy qadriyatlar bilan bog'liq holda tadqiq etish uchun nazariy asos vazifasini bajaradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot davomida tavsifiy, qiyosiy-chog'ishtirma, lingvopragmatik va funksional tahlil metodlaridan foydalanildi. Tavsifiy metod yordamida

ingliz va o'zbek tillaridagi muloqot xulqining asosiy tushunchalari, nutqiy birliklari va vazifalari izohlandi. Qiyosiy-chog'ishtirma metod asosida ikki tilga xos salomlashish, murojaat, iltimos, rad javobi, uzr so'rash, minnatdorchilik bildirish va subhatni yakunlash shakllari solishtirildi. Lingvopragmatik tahlil orqali nutqiy birliklarning faqat lug'aviy ma'nosi emas, balki vaziyatdagi kommunikativ maqsadi, suhbatdoshga ta'siri va madaniy yuklamasi o'rganildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o'zbek tillaridagi kundalik muloqot formulalari, darslik matnlari, rasmiy va norasmiy yozishmalar, ommaviy axborot vositalari matnlari, internet diskursi va ijtimoiy tarmoq muloqotidan olingan umumiy kuzatuvlar asos qilib olindi. Ushbu yondashuv asl matnda ham ko'rsatilgan metodologik yo'nalishlarni kengaytiradi. Tahlil jarayonida nutqiy vaziyat va kommunikativ maqsad, suhbatdoshlarning yoshi, maqomi va ijtimoiy masofasi, bevosita va bilvosita ifoda shakllari, xushmuomalalik va hurmat strategiyalari, milliy-madaniy qadriyatlarining nutqda aks etishi hamda raqamli kommunikatsiyada muloqot xulqining o'zgarishi kabi mezonlarga e'tibor qaratildi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, muloqot xulqi har bir til jamoasida til birliklarining oddiy qo'llanishi emas, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan tartibga solingan nutqiy faoliyatdir. Ingliz va o'zbek tillarida bir xil kommunikativ maqsad turli vositalar orqali ifodalanadi. Masalan, iltimos qilish har ikki tilda mavjud bo'lsa-da, uning pragmatik shakllanishi farqlanadi. Ingliz tilida Can you...? Could you...? Would you mind...? I was wondering if... kabi shakllar iltimosning muloyimlik darajasini belgilaydi. O'zbek tilida esa iltimos, -ib yuboring, mumkin bo'lsa, agar malol kelmasa, marhamat qilib kabi birliklar iltimos ohangini yana ham yumshatadi. Ingliz tilidagi bilvosita savol shakllari suhbatdoshning shaxsiy hududi va tanlov huquqini saqlashga xizmat qilsa, o'zbek tilidagi yumshatuvchi birliklar ko'proq hurmat, andisha va ijtimoiy muvozanatni ta'minlaydi. Ingliz muloqot xulqida shaxsiy hudud va individual qarorga hurmat kuchli. Shu sababli ingliz tilida savol yoki iltimos ko'pincha suhbatdoshning tanlov huquqini saqlagan holda beriladi. Masalan, Would you like to...? taklif shakli suhbatdoshga rad etish imkonini qoldiradi. O'zbek tilida esa taklif ko'pincha samimiylilik va mehmondo'stlik bilan kuchaytiriladi. Masalan, Keling, choy ichib keting, Marhamat, uyga kiring, Bir piyola choy ustida gaplashamiz. Bu birliklarda axborot berishdan ko'ra ijtimoiy yaqinlikni mustahkamlash vazifasi ustun. Murojaat shakllarida farq yanada yaqqol ko'rinadi. Ingliz tilida you olmoshi birlik va ko'plik, rasmiy va norasmiy vaziyatlarda bir xil shaklda ishlatiladi. Hurmat yoki masofa ko'proq modal birliklar, ohang, murojaat so'zlari va nutq uslubi orqali ifodalanadi. Masalan, Mr. Smith, Professor Brown, Excuse me, Sir, Madam kabi shakllar rasmiylikni bildiradi. O'zbek tilida esa sen va siz qarama-qarshiligi muloqot xulqining markaziy belgilaridan biridir. Maslan, Sen keldingmi? va Siz keldingizmi? gaplari leksik jihatdan yaqin bo'lsa-da, ijtimoiy-pragmatik jihatdan farqli munosabatni bildiradi. O'zbek tilida qarindoshlik va hurmat nomlari ham murojaat vositasi sifatida muloqot jarayonida keng qo'llanadi. Masalan, aka, opa, uka, singlim, amaki, xola, ustoz, domla, muallim, axon, jon. Bu birliklar har doim ham haqiqiy qarindoshlikni bildirmaydi, balki, ko'pincha, ular muloqotda yaqinlik, hurmat yoki muloyimlikni ifodalovchi pragmatik vosita sifatida xizmat qiladi. Ingliz tilida esa bunday kengaygan qarindoshlik murojaatlari odatiy emas; brother, sister, auntie kabi birliklar cheklangan ijtimoiy kontekstlarda qo'llanadi. Salomlashish va hol-ahvol so'rashda ham ikki tilning muloqot xulqi farqlanadi. Ingliz tilidagi How are you? ko'p hollarda qisqa ijtimoiy formula sifatida ishlatiladi va unga Fine, thanks yoki Good, how are you? tarzida javob berish kifoya. O'zbek tilida esa

salomlashish ko'proq munosabatni tiklash va mustahkamlash vazifasini bajaradi. Masalan, Assalom-u alaykum, Yaxshimisiz? Ishlar yaxshimi? Sog'liklar joyidami? kabi savollar suhbatdoshga e'tibor, hurmat va samimiy munosabatni bildiradi. Bu holat o'zbek muloqot xulqida jamoaviylik va ijtimoiy yaqinlikning muhimligini ko'rsatadi.

Rad javobi berish muloqot xulqining eng nozik jihatlaridan biridir. Ingliz tilida rad javobi odatda yumshatuvchi birliklar bilan beriladi. Masalan, I'm sorry, but..., I'm afraid I can't, Unfortunately, I won't be able to.... Bunday ifodalar suhbatdoshning "ijtimoiy qiyofasi"ga zarar yetkazmaslikka xizmat qiladi. O'zbek tilida esa rad javobi ko'pincha bilvosita shaklda ifodalanadi. Masalan, Ko'ramiz, Harakat qilib ko'ramiz, Nasib bo'lsa, Bir o'ylab ko'raylik, Hozircha qiyinroq. Bunday birliklar vaziyatga qarab aniq rozilik emas, balki muloyim chekinish yoki rad javobini anglatishi mumkin.

Muloqot jarayonida minnatdorchilik va uzr so'rash birliklari ham milliy-madaniy xususiyatlarga ega. Ingliz tilida Thank you, Thanks, I appreciate it, Sorry, I apologize kabi birliklar tez-tez va nisbatan standart shaklda qo'llanadi.

1-jadval. O'zbek va ingliz tillaridagi muloqot xulqining farqli jihatlari

T/r	O'zbek	Ingliz
1.	Ijtimoiy yaqinlik va munosabatni saqlash muhimroq	Shaxsiy hudud va individual qarorga hurmat kuchli
2.	Hurmat shakllari, murojaat birliklari va yumshatuvchi iboralar muhim rol o'ynaydi	Xushmuomalalik ko'proq modal fe'llar va bilvosita so'roq shakllari orqali ifodalanadi
3.	Sen/siz qarama-qarshiligi ijtimoiy munosabatni belgilaydi	You shakli universal
4.	Qarindoshlik nomlari murojaat vositasi sifatida kengaygan pragmatik vazifaga ega	Bunday holat nisbatan cheklangan
5.	Rad javobi va tanqid ko'proq bilvosita beriladi	Muloyim, ammo nisbatan aniq ifoda shakllari ko'proq uchraydi

Raqamli kommunikatsiya ham ingliz va o'zbek tillaridagi muloqot xulqiga ta'sir ko'rsatmoqda. D.Kristal internet tili bo'yicha olin brogan tadqiqotida raqamli kommunikatsiya yozma va og'zaki nutq oralig'idagi yangi gibril shakllarni yuzaga keltirishini ko'rsatadi [2]. Ingliz tilida Hi, Hey, Thanks! Sorry! LOL, BTW kabi qisqartmalardan keng foydalaniladi. O'zbek tilida esa salom, rahmat, xo'p, mayli, ok, zo'r, gap zo'q kabi birliklar norasmiy raqamli muloqotda faol qo'llanadi. Biroq rasmiy, akademik yoki diplomatik muloqotda bunday qisqartma va norasmiy birliklarni qo'llash kommunikativ me'yor buzilishi sifatida baholanishi mumkin.

Xulosa va takliflar. Umuman olganda, muloqot xulqi ingliz va o'zbek tillarida til, madaniyat, jamiyat va shaxs munosabatlarini o'zida mujassam etuvchi murakkab ilmiy tushunchadir. U faqat nutqiy formula yoki etiket iboralaridan iborat emas, balki kommunikativ vaziyatga mos nutq tanlash, suhbatdosh maqomini hisobga olish, ijtimoiy masofani belgilash va madaniy qadriyatlarini ifodalash tizimidir. Ingliz tilida muloqot xulqi individual erkinlik, shaxsiy hudud, tenglik va bilvosita xushmuomalalik strategiyalariga tayanadi. O'zbek

O'zbek tilida esa Rahmat, Katta rahmat, Minnatdorman, Baraka toping, Oллоh rozi bo'lsin, Uzr, Kechirasiz, Ovoragarchilik bo'lmadi-mi? kabi birliklar nafaqat nutqiy akti, balki madaniy qadriyatni ham ifodalaydi. Ayniqsa, baraka toping yoki rozi bo'ling kabi birliklar diniy-axloqiy semantikaga ega bo'lib, ingliz tiliga so'zma-so'z tarjima qilinganda to'liq pragmatik ma'noni bera olmaydi.

Muloqot xulqida bevositalik va bilvositalik muhim mezonidir. Ingliz tilida bevosita gapirish ba'zi vaziyatlarda samimiylik va aniqlik belgisi bo'lishi mumkin, biroq iltimos, tanqid yoki rad javobida haddan tashqari bevositalik qo'pollik sifatida qabul qilinishi ehtimoli bor. O'zbek tilida esa ko'plab ijtimoiy vaziyatlarda bilvositalik kuchliroq ishlaydi. Masalan, "Bu ishni boshqacharoq qilsak ham bo'ladi" gapi, aslida, bu ish noto'g'ri bajarilganligi to'g'risidagi tanqidni yumshatib ifodalashi mumkin. Demak, o'zbek tilidagi muloqot xulqida andisha va murosa strategiyalari alohida ahamiyatga ega.

Tahlillar asosida ingliz va o'zbek tillaridagi muloqot xulqida bir necha farqli jihatlar ko'proq kuzatiladi (1-jadvalga qarang).

tilida esa hurmat, yosh va maqom farqi, andisha, jamoaviylik, samimiylik va ijtimoiy uyg'unlik asosiy mezonlar sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillaridagi muloqot xulqini o'rganish chet tilini o'qitish, tarjima nazariyasi, madaniyatlararo kommunikatsiya va pragmatlingvistika uchun muhim ahamiyatga ega. Til o'rganuvchi grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishni bilishi mumkin, biroq u nutqiy vaziyatga mos shaklni tanlay olmasa, kommunikativ xatoga yo'l qo'yadi. Shu sababli ingliz va o'zbek tillarini o'qitishda salomlashish, murojaat, iltimos, rad javobi, uzr so'rash va minnatdorchilik bildirish kabi nutqiy aktlar madaniy kontekst bilan birga o'rgatilishi lozim.

Kelgusida muloqot xulqini korpus lingvistikasi, raqamli kommunikatsiya, tarjima amaliyoti va ta'lim metodikasi bilan bog'liq holda chuqurroq tadqiq etish maqsadga muvofiq. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillarida rasmiy, norasmiy, akademik, oilaviy va internet muloqoti shakllarini alohida qiyosiy tahlil qilish muhimdir. Shunday ekan, muloqot xulqi ingliz va o'zbek tillariga xos tushuncha sifatida nafaqat lingvistik, balki madaniyatshunoslik va ijtimoiy psixologiya nuqtayi nazaridan ham dolzarb ilmiy yo'nalish bo'lib qoladi.

ADABIYOTLAR

1. Brown P. Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
2. Crystal D. Language and the Internet. 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 304 p.
3. Grice H. Logic and Conversation // Syntax and Semantics. – Vol. 3: Speech Acts. – New York: Academic Press, 1975. – P. 41-58.
4. Hymes D. On Communicative Competence // Journal of Sociolinguistics: Selected Readings. – Harmondsworth: Penguin Books, 1972. – P. 269-293.
5. Leech G. Principles of Pragmatics. – New York: Longman, 1983. – 250 p.
6. Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2022. – 190 b.
7. Mamajonov M. Muloqotning psixolingvistik tadqiqi. Filol. fan. d-ri ...diss. – Farg'ona, 2025. – 247 b.
8. Safarov Sh. Pragmatlingvistika. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2008. – 286 b.
9. Wierzbicka A. Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. 2nd ed. – Berlin: Mouton de Gruyter, 2003. – 502 p.
10. Мўминов С. Ўзбек мулоқот хулқининг ижтимоий лисоний хусусиятлари. – Фарғона, 2021. – 224 б.
11. Солижонов Й. Бадий нутқ поэтикаси. Монография. – Фарғона, 2023. – 140.